

Kocatepe İslami İlimler Dergisi
Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 6 • Özel Sayı/Special Issue • (Ekim/October): 217-237

Türkiye’de Katılım Bankalarının Sağlanan Finansman Türlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi

The Effect of Financing Types Provided by Participation Banks in Türkiye on Economic Growth

Serkan GÖKSU

Dr. Öğretim Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Dinar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Asst. Prof., University of Afyon Kocatepe, Dinar School of Applied Sciences
Afyonkarahisar/Türkiye

✉ sgoksu@aku.edu.tr orcid.org/0000-0003-3261-6769

Makale Bilgisi / Article Information
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 31.08.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 09.10.2023
Yayın Tarihi / Published: 15.10.2023

Atıf: Göksu, Serkan. “Türkiye’de Katılım Bankalarının Sağlanan Finansman Türlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 6/ Özel Sayı (Ekim 2023), 217-237. <https://doi.org/10.52637/kiid.1352885>

Cite as: Göksu, Serkan. “The Effect of Financing Types Provided by Participation Banks in Türkiye on Economic Growth”. *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 6/Special Issue (October 2023), 217-237. <https://doi.org/10.52637/kiid.1352885>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid>• kiid@aku.edu.tr

© Serkan GÖKSU | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Türkiye’de Katılım Bankalarının Sağlanan Finansman Türlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi

Öz

Katılım bankalarının sahip olduğu finansal enstrümanlar ve bankacılık işleyişleri, konvansiyonel bankacılık uygulamalarından farklılık göstermektedir. Bu nedenle, katılım bankalarının ekonomik aktiviteler üzerine olan etkilerinin ayrı bir şekilde incelenmesi ve analiz edilmesi gerekir. Son yıllarda finans sektörü içerisinde katılım bankalarının sunulan finansman paylarının artmasıyla beraber, konu hakkında yapılan çalışmalar giderek artmış olsa da katılım bankacılığı sektörü gelişime açık pek çok alanı içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda katılım bankacılığına ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların konuyu ağırlıklı olarak ya finansman toplamı temelinde ya da özel sektöre sağlanan finansmanlar odağında ele aldıkları tespit edilmiştir. Literatürdeki bu boşluktan hareketle çalışmada katılım bankalarının sunulan toplam finansman kaynakları özel sektör, kamu sektörü ve mali kuruluşlar şeklinde ayrıştırılarak sektörel bazda bir etkinlik analizi yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ekonomik büyüme bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve her bir sektöre sağlanan finansmanların ekonomik büyüme üzerine olan etkisi araştırılmıştır. Ekonomik büyüme dışındaki değişkenler tüketici fiyat endeksi (TÜFE) dikkate alınarak reelleştirilmiştir. Bu değişkenler hem aykırı değerlerin yakınsanması hem de analiz sonuçlarının yüzdesel olarak yorumlanmak istenmesi amacıyla logaritmik formda analizlere dahil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından elde edilen veriler, Türkiye örneğine ilişkin olup 2007-2022 dönemine ait 63 çeyreği kapsar. Veriler, çeyreklik olması sebebiyle mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. Verilerin standardize edilmesinin ardından analiz kapsamında ilk olarak betimleyici istatistikler ve korelasyon matrisi sunulmuştur. Korelasyon matrisi sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile özel sektöre sağlanan finansmanlar arasında pozitif, kamu ve mali kuruluşlara sağlanan finansmanlar arasında negatif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon matrisinden elde edilen bir diğer önemli bulgu ise çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) sorununun olmamasıdır. Ardından gerek sahte regresyon sorununu ekarte etmek için gerekse de kullanılacak olan yöntem karar verebilmek için hem geleneksel hem de yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri uygulanmıştır. Uygulanan birim kök testlerinin ortak sonucu olarak Sam ve arkadaşları¹ tarafından geliştirilen Augmented-Autoregressive Distributed Lag (A-ARDL) tahmin yönteminin kullanılması tercih edilmiştir. Tahmin yönteminden elde edilen bulgulara göre, ekonomik büyüme ile katılım bankalarının özel sektöre, kamu sektörüne ve mali kuruluşlara sağlanan finansmanlar arasında %1 önem seviyelerinde eş bütünleşme ilişkisi vardır. Bu sonuç modelde yer alan değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği ve doğrusal bileşimlerinin denge noktasına yakınsadığı anlamına gelir. Uzun dönem katsayılar açısından katılım bankaları tarafından özel sektöre sağlanan finansmanlar ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Bu sonuç, katılım bankalarının hane halkları ve firmalara sağladıkları finansman süreçlerinde seçici davrandıkları ve topladıkları katılım fonlarını ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olacak alanlara plase ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer yandan kamu sektörüne sunulan finansmanlar ise ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Bu sonuç ilk bakışta katılım bankalarının kamu sektörüne sağlanan finansmanların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ancak kamu sektörüne sağlanan finansmanların büyüme üzerindeki etkisi tam da böyle olmayabilir. Veriler incelendiğinde kamu kesiminin katılım bankalarının sunulan fonlara olan talebi özel sektöre göre daha az arttığından özel sektörün kullanabileceği fon miktarının artmasına sebep olmuştur. Bu durum literatürde “dışlama” (Crowding-out) etkisinin tersi olarak tanımlanan “yer açma” (Crowding-in) etkisine işaret etmektedir. Kısa dönemde ise ekonomik büyüme üzerinde en etkili olan faktör, ekonomik büyümenin kendi gecikmeli değerleridir. Ayrıca, Türkiye’nin tecrübe ettiği

¹ Chung Yan Sam vd. "An Augmented Autoregressive Distributed Lag Bounds Test for Cointegration." *Economic Modelling* 80 (2019), 130.

önemli yapısal kırılmaları temsil eden kukla değişkenlerin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olan katsayıları, 2008 küresel ekonomik krizinin ve Türkiye’de 2020 yılının ilk çeyreğinde ortaya çıkan pandeminin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerine ampirik bir kanıt oluşturmaktadır. Sonuçlar katılım finansmanı açısından ekonomik büyüme üzerinde en etkili olan faktörün katılım bankalarının özel sektöre sunulan finansmanlar olduğunu göstermektedir. Katılım bankalarının özel kesime sunduğu finansmanlar ise ağırlıklı olarak konut ve taşıt finansmanından oluşmaktadır. Katılım bankalarının faizsiz ve varlık tabanlı finansman modellerini benimsemeleri dini hassasiyeti olan ve geleneksel bankalarla çalışmayan toplum kesimlerini finans sektörünün içerisine dahil ederek varlık edinimini kolaylaştırır. Bu doğrultuda ekonomik aktivitelerdeki etkinliğin artırılması adına katılım bankalarının özel sektöre sağlanan finansmanların teşvik edilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Finans, Ekonomik Büyüme, Katılım Bankacılığı, Augmented ARDL, Faizsiz Bankacılık.

The Effect of Financing Types Provided by Participation Banks in Türkiye on Economic Growth

Abstract

Participation banks' financial instruments and banking operations differ from conventional banking. Therefore, the effects of participation banks on economic activities should be examined and analyzed separately. With the increase in the share of financing offered by participatory banks in the finance sector in recent years, studies on the subject have increased gradually. However, it still includes many areas open to development. In this context, studies on participation financing mainly examine the issue based on the total financing or the financing provided to the private sector. Based on this gap in the literature, it aims to make an efficiency analysis on a sectoral basis by separating the total financing resources offered by participation banks into private sector, public sector, and financial institutions. For this purpose, economic growth is the study's dependent variable and investigates the effect of the financing provided to each sector on economic growth. All variables except economic growth are deflated using the consumer price index (CPI). These variables are in logarithmic form to converge outliers and interpret the analysis results as percentages. The study covers the sample of Türkiye and 63 quarters for 2007-2022. The data source is the Central Bank of the Republic of Türkiye. Since the data are quarterly, data are seasonally adjusted. After standardizing the data, the study first presents descriptive statistics and a correlation matrix within the scope of analysis. According to the results of the correlation matrix, there is a positive relationship between economic growth and financing provided to the private sector and a negative relationship between financing provided to the public and financial institutions. Another important finding from the correlation matrix is no multicollinearity problem. Then, the study applies unit root tests that consider both traditional and structural breaks to rule out the spurious regression problem and decide on the method. According to the mutual result of the applied unit root tests, the Augmented-Autoregressive Distributed Lag (A-ARDL) method is appropriate. According to the estimation method findings, the economic growth and financing variables provided by participation banks to the private sector, public sector, and financial institutions are cointegrated at %1 level of significance. This result means that the variables in the model move together in the long run, and their linear combinations converge to the equilibrium point. Regarding long-term coefficients, financing provided to the private sector by participation banks positively affects economic growth. This result can be interpreted as the participation banks are selective in the financing processes they provide to households and companies and place the participation funds they collect in areas that will positively affect economic growth. Although this result has a negative impact on the economic growth of the financing provided to the public sector by participation banks, this may be different. If the data are scrutinized, the public sector's demand for the funds of participation banks has increased less than the private sector, leading to an increase in the amount of funds

available to the private sector. This situation points to the "crowding-in" effect, which is the opposite of the "crowding-out" effect in the literature. In the short run, the most influential factor on economic growth is the lagged values of economic growth. In addition, the negative and statistically significant coefficients of the dummy variables representing the significant structural breaks experienced by Türkiye provide empirical evidence for the negative effects of the 2008 global economic crisis and the pandemic that emerged in Türkiye in the first quarter of 2020 on economic growth. Findings show that the most influential factor on economic growth in terms of participation financing is private sector financing. The financing offered by participation banks to the private sector mainly consists of housing and vehicle financing. Participation banks' adoption of interest-free and asset-based financing models facilitates asset acquisition by including segments of society with religious sensitivities and those who do not work with traditional banks in the financial sector. Therefore, to increase the efficiency of economic activities, it may be recommended to encourage the financing provided by participation banks to the private sector.

Keywords: Participation Finance, Economic Growth, Participation Banking, Augmented ARDL, Interest-Free Banking.

GİRİŞ

Ülke ekonomilerinin gelişmesinde finans sektörü önemli bir rol oynamaktadır. Finans sektörü, tasarruf sahipleri ile herhangi bir iktisadi faaliyet için fon ihtiyacı olanları bir araya getirir. Ekonomik gelişme ile finansal gelişme arasında bir korelasyonun varlığını ilk kez Schumpeter² ortaya koymuştur. Schumpeter'e göre, bankaların kredi hacminin artması ekonomik gelişmeye katkı sağlamaktadır. Bu çalışmayı takip eden Goldsmith,³ McKinnon,⁴ King ve Levine⁵ tarafından yapılan çalışmalar gibi birçok çalışma, ekonomik gelişmenin göstergesi olarak ekonomik büyümeyi kullanmış ve ekonomik büyüme ile bankacılık sektörünün gelişmesi arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar genellikle bankacılık sektörünün göstergesi olarak geleneksel bankaların sağladığı kredileri kullanmaktadır. Furqani ve Mulyany,⁶ Yazdan ve Sadr,⁷ ve Işık⁸ tarafından yapılan çalışmalar gibi sınırlı sayıda çalışma ise katılım bankalarının sağladığı finansman ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Uluslararası literatürde "İslami Bankacılık" olarak da bilinen katılım bankacılığı özellikle son yirmi yıllık dönemde gerek Türkiye'de gerekse dünyada hızla gelişmektedir. Bu durum, katılım bankalarının bilhassa dini hassasiyeti olan bireylerin yaptığı iktisadi işlemlere aracılık etmesine olanak sağlayarak finansal gelişmeye katkı sağlamaktadır.

Varlık yapısı odağında Katılım Bankacılığı sektörünün toplam bankacılık sektörü içindeki yeri aşağıda Şekil 1'de sunulan grafik üzerinden görülebilir. Türkiye'de bankacılık sektörü toplam varlıkları son 18 yılda yaklaşık 43 kat artarken katılım bankalarında bu artış yaklaşık 125 kat olmuştur. Bu yüksek artışın katılım bankacılığının ilk yılda olan düşük değerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu yüzden son yıla göre bir karşılaştırma yapacak olursak 2022 yılından 2023 yılına geçerken Türkiye'de bankacılık sektörü toplam varlıkları

² Joseph Schumpeter, *The Theory of Economic Development*. (New York: Harvard University Press, 1934), 49.

³ Raymond William Goldsmith, *Financial Structure and Development*. (New Haven, CT: Yale University Press, 1969), 8-18.

⁴ Ronald I. McKinnon, *Money and Capital in Economic Development*. (Washington, DC: Brookings Institution, 1973), 117.

⁵ Robert G. King - Ross Levine, "Finance and Growth: Schumpeter might be Right." *The Quarterly Journal of Economics* 108/3 (1993), 717.

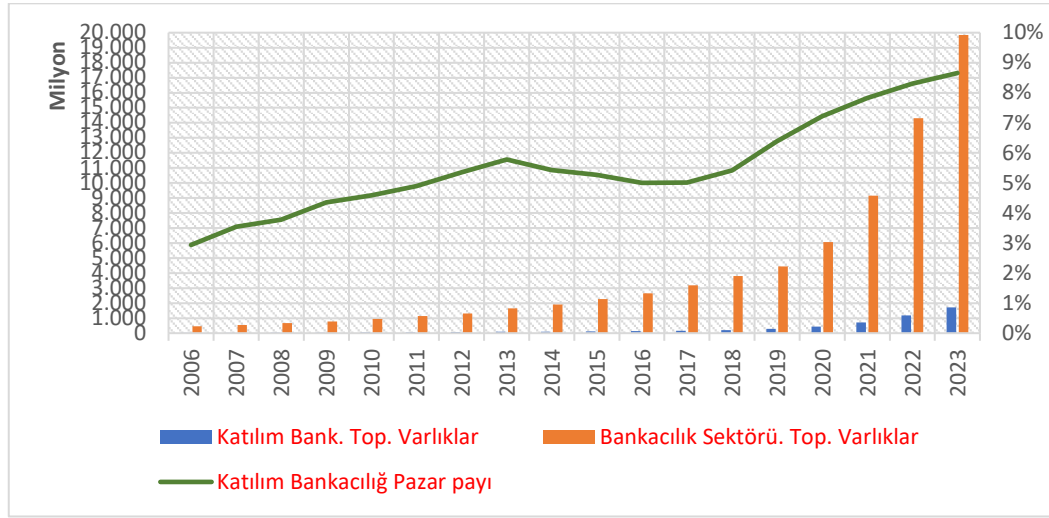
⁶ Hafas Furqani - Ratna Mulyany, "Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia." *Journal of Economic Cooperation & Development* 30/2 (2009), 59.

⁷ Gudarzi Farahani Yazdan - Seyed Mohammad Hossein Sadr, "Analysis of Islamic Bank's Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia." *Journal of Economic Cooperation & Development* 33/4 (2012), 1-3.

⁸ Nalan Işık, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması." *Bankacılar* 25/91 (2014), 75.

yaklaşık %39 artarken katılım bankalarının varlıkları yaklaşık %45 artmıştır. Katılım bankaları açısından bu istikrarlı artış hızı 2014-2016 dönemi hariç sürekli devam etmektedir. 2023 yılında katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki pazar payının % 8,7’ye ulaşması çalışmanın önemini daha iyi açıklamaktadır. 2023 yılı ağustos ayı itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının sayısı 8 olup bu bankalar 1.425 şubede 19.343 personelle hizmet vermektedir.⁹

Şekil 1. Bankacılık Sistemi Varlık Yapısı

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)¹⁰

Katılım bankalarının sağladığı finansmanlar özelinde yapılan birçok çalışma,¹¹ ekseriyetle özel sektöre sağlanan finansmanları analiz etmektedir. Oysaki, katılım bankaları özel sektörün yanı sıra kamu sektörüne ve mali kuruluşlara da finansman sağlamaktadır. Şimdiye kadar, katılım bankalarının sağladığı finansmanları özel sektör, kamu sektörü ve mali kuruluş ayrımı yaparak ekonomik büyümeyle ilişkilendiren bir çalışmaya rastlanılmaması bu çalışmanın temel motivasyon kaynağı olmuştur. Bu motivasyonla çalışmanın amacı, Türkiye’deki katılım bankaları tarafından sağlanan finansmanın sektörel bazda ekonomik büyümeye etkisini 2007-2022 dönemi itibarıyla ölçmektir. Türkiye’de katılım bankacılığı ile ilgili yasal düzenlemeler 2005 yılında yapılmıştır. Bu düzenlemeyle daha önce özel finans kurumu olarak adlandırılan kuruluşlar, katılım bankası olmuştur. İnceleme döneminin 2007 yılından başlamasının nedeni sektörel bazda katılım bankacılığına ait düzenli verilere 2007 yılı ikinci çeyreğinden itibaren ulaşılmasıdır. 2007-2022 döneminde katılım bankaları en fazla firmalara ve hane halklarına finansman sağlamıştır. Bunu sırasıyla mali kurumlara ve kamu sektörüne sağlanan finansman takip etmektedir. İnceleme döneminde, Türkiye ekonomisi 2008 küresel ekonomik krizin etkisiyle 2008 yılı dördüncü çeyrek ile 2009 yılı üçüncü çeyrek arasında ve 2018 yılı dördüncü çeyrek ile 2019 yılı ikinci çeyrek arasında küçülmüştür. Bu dönemler haricinde genellikle büyüyen Türkiye ekonomisinin 2007-2022 dönemi çeyreklik büyüme ortalaması % 4,96 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’deki katılım bankalarının sağladığı finansmanın sektörel bazda ekonomik büyümeye etkisini ölçmek amacıyla yapılan bu çalışmada, 2007-2022 dönemine ait çeyreklik veriler kullanılmıştır. Özel sektör, kamu sektörü ve mali kuruluşlara sağlanan finansmanların

⁹ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), "Bankacılık Temel Performans Göstergeleri" (Erişim 16 Eylül 2023).

¹⁰ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), "Elektronik Veri Dağıtım Sistemi" (Erişim 16 Eylül 2023).

¹¹ Gholamreza Tajardoon vd., "Islamic Banking and Economic Growth: Evidence from Asia." *Journal of Modern Accounting and Auditing* 9/4 (2013), 542; Mosab I. Tabash - Raj S. Dhankar. "Islamic Banking and Economic Growth: An Empirical Evidence from Qatar." *Journal of Applied Economics and Business* 2/1 (2014), 51.

hangisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tespit edebilmek amacıyla eşbütünlük analizlerinden A-ARDL (Augmented-Autoregressive Distributed Lag) sınır testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda, katılım bankalarının sağladığı finansmanlardan hangisinin ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağladığına dair ampirik kanıtlar sunulmuştur. Bu kanıtların, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair var olan literatüre farklı bir bakış açısı getirmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde ilgili literatür incelenmiştir. İkinci bölümünde, analizde kullanılan veri seti ve kurulan model açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, yöntem hakkında bilgi verilmiş olup dördüncü bölümde analizden elde edilen ampirik bulgular raporlanmıştır. Sonuç bölümünde ise ampirik bulguların literatürle örtüşen ve ayrışan tarafları tartışılarak hem politika yapıcılar hem de gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin teorik temeli Schumpeter tarafından atılmıştır. Schumpeter'in finansal gelişme olarak nitelendirdiği durum, bankacılık sektörünün kredi hacminin genişlemesidir.¹² Daha sonra Goldsmith çalışmasında,¹³ 35 ülkenin verilerini kullanarak finansal gelişme ile ekonomik büyüme ilişkisini ampirik olarak test etmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre; finansal gelişme, ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Ekonomide sağlanan tasarruflar, sermaye oluşumuna katkı sağlayacak ve yatırımlar üzerinden ekonomik büyüme pozitif etkileyecektir. Ancak Goldsmith, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru herhangi bir ilişki olup olmadığına dair bir çıkarım yapmamıştır. McKinnon'un¹⁴ ve Shaw'un¹⁵ çalışmaları, söz konusu ilişkiye farklı bir bakış açısı getirmektedir. Literatürde McKinnon-Shaw modeli olarak da bilinen hipoteze göre, finansal gelişmenin sağlanması, finansal serbestleşmeye bağlıdır. Finansal serbestleşme, rekabeti artırarak faiz oranlarını yükseltecektir. Bu durum, tasarrufları artırarak yatırımları teşvik edecek ve ekonomik büyümeyi artıracaktır.¹⁶

Finansal gelişmenin göstergesi olarak geleneksel bankacılık sektörünü dikkate alan literatürdeki çalışmaların elde ettiği sonuçlar karışıktır. Bazı çalışmalar¹⁷ finansal gelişmenin ekonomik büyümeye katkı sağlayacağına dair sonuçlar elde etmekte ve arz yönlü yaklaşımı desteklemektedir. Bazı çalışmalar¹⁸ ise finansal gelişmenin ekonomik büyümeye katkısının oldukça az olduğunu savunarak ekonomik büyümenin finans sektörünü geliştirdiğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadırlar. Bu tür çalışmalar ise talep yönlü yaklaşımı desteklemektedir. Bu çalışmaların aksine De Gregorio ve Guidotti,¹⁹ Bhanumurthy ve Singh²⁰ ile Menyah ve arkadaşlarının²¹ yaptığı çalışmalar gibi bazı çalışmalar, inceledikleri ülkeler ve dönemler

¹² Schumpeter, *The Theory of Economic Development*, 49.

¹³ Goldsmith, *Financial Structure and Development*, 13-18.

¹⁴ McKinnon, *Money and Capital in Economic Development*, 117.

¹⁵ Edward Stone Shaw, *Financial Deepening in Economic Development*. (New York: Oxford University Press, 1973), 121-134.

¹⁶ Biplab Kumar Guru - Inder Sekhar Yadav, "Financial Development and Economic Growth: Panel Evidence from BRICS." *Journal of Economics, Finance and Administrative Science* 24/47 (2019), 113.

¹⁷ Douglas Agbetsiafa, "The Finance Growth Nexus: Evidence from Sub-Saharan Africa." *Savings and Development* 28/3 (2004), 271; Teame Ghirmay, "Financial Development and Economic Growth in Sub-Saharan African Countries: Evidence from Time Series Analysis." *African Development Review* 16/3 (2004), 415; Nuno Carlos Leitao, "Financial Development and Economic Growth: A Panel Data Approach." *Theoretical and Applied Economics* 17 (2010), 15.

¹⁸ Roger B. Atindéhou vd., "Financial Intermediation and Economic Growth: Evidence from Western Africa." *Applied Financial Economics* 15/11 (2005), 777; James B. Ang, "A survey of Recent Developments in the Literature of Finance and Growth." *Journal of Economic Surveys* 22/3 (2008), 536; Peter Quartey - Frank Prah, "Financial Development and Economic Growth in Ghana: Is there a Causal Link?." *African Finance Journal* 10/1 (2008), 28.

¹⁹ Jose De Gregorio - Pablo E. Guidotti, "Financial Development and Economic Growth." *World Development* 23/3 (1995), 433.

²⁰ N. R. Bhanumurthy - Prakash Singh, "Financial Sector Development and Economic Growth in Indian States." *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies* 6/1 (2013), 47.

²¹ Kojo Menyah vd. "Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach." *Economic Modelling* 37 (2014), 386.

itibariyle ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğuna dair kanıtlar elde eden çalışmalar²² da oldukça fazladır.

Katılım bankalarının sağladığı finansmanı ve topladığı fonları finansal gelişmenin göstergesi olarak kullanan ve ekonomik büyüme ile ilişkilendiren çalışmaların sayısı, geleneksel bankacılık sektörünün verilerini kullanarak yapılan çalışmalara göre daha azdır. Literatürde katılım bankalarının gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalardan olan Furqani ve Mulyany’nin²³ yaptığı çalışmada, Malezya ekonomisinin 1997-2005 dönemine ait çeyreklik verileri kullanılarak eşbütünleşme analizi ve nedensellik testi yapılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; ekonomik büyüme katılım bankacılığı sektörünün gelişmesine neden olurken katılım bankacılığı sektörünün gelişmesinin ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi yoktur. Bu çalışmanın aksine, Kassim’in²⁴ Malezya ekonomisine ait 1998-2013 dönemi çeyreklik verilerini kullanarak yaptığı eşbütünleşme analizinde, katılım bankacılığı sektöründeki gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Goaid ve Sassi²⁵ tarafından yapılan çalışmada, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki 16 ülkenin verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları, katılım bankacılığı sektörünün gelişmesi ile ekonomik büyüme arasında çok zayıf bir ilişki olduğuna işaret ederken doğal kaynak zengini ülkelerde bu ilişkinin negatif olduğunu göstermektedir. Bajaras ve arkadaşları²⁶ da bu sonuçlara benzer şekilde petrol ihraç eden ülkelerde katılım bankacılığı sektörünün ekonomik büyüme üzerinde çok fazla etkili olmadığına dair ampirik kanıtlar sunmaktadır.

Mohd. Yusof ve Bahlous’un²⁷ yaptığı çalışmada, Körfez İşbirliği Konseyi ve Doğu Asya ülkelerinde katılım bankacılığı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2000-2009 dönemi itibariyle incelenmiştir. Panel eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre, katılım bankacılığı sektörü uzun vadede ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Bir başka çalışmada ise Bahreyn’in 2001-2010 dönemine ait çeyreklik verileri incelenmiş, yapılan eşbütünleşme analizi ve nedensellik testi sonuçlarına göre, katılım bankacılığı sektöründeki gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.²⁸ Abduh ve Omar²⁹ tarafından Endonezya özelinde yapılan çalışmada, 2003-2010 dönemine ait çeyreklik veriler eşbütünleşme analizine tabi tutulmuş ve katılım bankacılığı sektöründeki gelişmenin ekonomik büyümeyi güçlü bir şekilde pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaların aksine, Hachicha ve Ben Amar³⁰ ile Tajgardoon ve arkadaşları³¹ tarafından yapılan çalışmalar

²² Woo S. Jung, "Financial Development and Economic Growth: International Evidence." *Economic Development and Cultural Change* 34/2 (1986), 333; Kul B. Luintel - Mosahid Khan, "A Quantitative Reassessment of the Finance-Growth Nexus: Evidence from a Multivariate VAR." *Journal of Development Economics* 60/2 (1999), 381; Yemane Wolde-Rufael, "Re-examining the Financial Development and Economic Growth Nexus in Kenya." *Economic Modelling* 26/6 (2009), 1140.

²³ Furqani - Mulyany, "Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia", 35.

²⁴ Salina Kassim. "Islamic Finance and Economic Growth: The Malaysian Experience." *Global Finance Journal* 30 (2016), 75.

²⁵ Mohamed Goaid - Seifallah Sassi. "Financial Development and Economic Growth in the MENA Region: What about Islamic Banking Development." *Institut des Hautes Etudes Commerciales, Carthage* (2010), 1.

²⁶ Adolfo Barajas vd. "The Finance and Growth Nexus Re-examined: Are There Cross-Region Differences." *Unpublished* (Washington: International Monetary Fund, 2010), 48-54.

²⁷ Rosylin Mohd. Yusof - Mejda Bahlous. "Islamic Banking and Economic Growth in GCC & East Asia Countries: A Panel Cointegration Analysis." *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 4/2 (2013), 167.

²⁸ Muhamad Abduh vd. "A Study on Finance-Growth Nexus in Dual Financial System Countries: Evidence from Bahrain." *World Applied Sciences Journal* 20/8 (2012), 1173.

²⁹ Muhamad Abduh - Mohd Azmi Omar. "Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 5/1 (2012), 35.

³⁰ Nejib Hachicha - Amine Ben Amar. "Does Islamic Bank Financing Contribute to Economic Growth? The Malaysian Case." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 8/3 (2015), 349.

³¹ Tajgardoon vd. "Islamic Banking and Economic Growth: Evidence from Asia.", 542.

gibi bazı çalışmalar ise katılım bankacılığı sektöründeki gelişme ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişkinin olmadığına dair kanıtlar sunmaktadır.

Türkiye odağında katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen ampirik çalışmalar uluslararası literatürde olduğu gibi dört grupta toplanabilir. Bunlardan ilki katılım bankacılığının ekonomik büyüme üzerinde etkileri olduğunu savunan arz odaklı yaklaşımdır. Türkiye üzerine yapılan çalışmaların ağırlıklı bir bölümü bu başlık altında yer tutar. Bu çalışmalardan Atıcı,³² katılım bankacılığında ekonomik büyümeye doğru uzun dönemde tek yönlü nedensellik ilişkisi bulmuştur. Katılım bankacılığının geleneksel bankacılığın önemli bir tamamlayıcısı olduğunu ve katılım finans sektöründe yapılacak olan hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin ekonomik büyüme üzerinde olumlu yansımaları olacağını vurgulamıştır. Emek,³³ yaptığı çalışmada Türkiye’de katılım bankaları tarafından sağlanan finansmanların ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisini Toda-Yamamoto nedensellik testiyle tespit etmiştir. Koçak³⁴ ile Jobarteh ve Ergeç³⁵ benzer bulguları elde etmiştir. Ayrıca Koçak³⁶ çalışmasında, 2008 finansal krizinin katılım sektörü üzerine olan olumsuz etkisinin altını çizmiştir. İkinci grup çalışmalar ise ekonomik büyümenin katılım bankacılığı üzerinde etkili olduğunu savunan “talep odaklı” yaklaşımdır. Bu yaklaşımı Türkiye özelinde doğrulayan çalışmalara Çakar ve arkadaşlarının³⁷ çalışmaları örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada, 2005-2016 dönemine ait çeyreklik veriler eşbütünleşme analizi ve nedensellik testlerine tabi tutulmuştur. Dört ayrı modelde kalkınma, yatırım, mevduat ve katılım bankalarının finansman ve kredi hacimleri ile toplam kredi hacminin ekonomik büyümeyle ilişkisi sınanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre; kalkınma ve yatırım bankalarının sağladığı finansman ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır.

Üçüncü grup çalışmalar ise hem ekonomik büyümenin katılım bankacılığı üzerinde etkili olduğunu hem de katılım bankacılığının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu savunan çalışmalardır. Bu çalışmalardan Işık,³⁸ 2006-2014 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak katılım bankalarının sağladıkları finansman ve topladıkları fonlar ile ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olup olmadığını test etmiştir. Kısa dönemde, katılım bankalarının topladığı fonlar ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Ayrıca Kalaycı ve Tekin³⁹ de çalışmalarında benzer bulgular elde etmişlerdir. Dördüncü ve son grup çalışmalar ise ekonomik büyüme ile katılım bankacılığı arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalardır. Çonkar ve arkadaşları⁴⁰ tarafından yapılan çalışmada 2007-2015 dönemine ait çeyreklik veriler incelenmiş ve katılım bankalarının sağladığı finansman ile GSYİH arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca, Bektaş ve Baykuş⁴¹ ile Bozık⁴² de çalışmalarında, ilişkinin olmadığına dair benzer sonuçlar elde

³² Gonca Atıcı, "Islamic (participation) banking and economic growth: Empirical focus on Turkey." *Social Science Research Network (SSRN)* (2019), 1354.

³³ Ömer Fazıl Emek, "Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanındaki Gelişmeler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin İncelenmesi: Toda-Yamamoto Yaklaşımı." *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/3 (2021), 1.

³⁴ Emrah Koçak, "İslami finans ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama." *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 51 (2018), 67.

³⁵ Mustapha Jobarteh - Etem Hakan Ergec. "Islamic finance development and economic growth: Empirical evidence from Turkey." *Turkish Journal of Islamic Economics* 4/1 (2017), 31.

³⁶ Koçak, "İslami finans ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama." 85-86.

³⁷ Recep Çakar vd. "Türkiye’de Geleneksel ve Katılım Bankalarının Toplam Kredi Hacimleriyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi." *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 4/1 (2018), 69.

³⁸ Işık, "Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması.", 75.

³⁹ Salih Kalaycı - Behic Efe Tekin. "Interactions between economic growth, FDI and Islamic banking development in Turkey." *International Journal of Business and Management* 11/8 (2016), 230.

⁴⁰ M. Kemalettin Çonkar vd. "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20/1 (2018), 1-2.

⁴¹ Selahattin Bektaş - Ogün Baykuş. "Seçilmiş Sektörel Krediler ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7/10 (2020), 244.

⁴² Muhammet Sait Bozık. "Impact of participation and conventional banks on economic growth: Case of Turkey." *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi (İKTİSAD)* 5/11 (2020), 69.

etmişlerdir. Türkiye özelinde katılım bankacılığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri asimetrik yöntemlerle inceleyen çalışmalar da vardır. Bu çalışmalardan Bozkurt ve arkadaşları⁴³ bankacılık sektörünü geleneksel ve katılım bankacılığı sektörü olarak ayrıştırarak ekonomik büyüme üzerine olan etkisini kuadratik bir modelle araştırmışlardır. Analiz sonucunda değişkenler arasında doğrusal olmayan bir eş bütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmayı dikkat çekici kılan bulgusu ekonomik büyüme ile katılım bankacılığı arasında “U” şeklinde, geleneksel bankacılıkla arasında ise “ters U” şeklinde olmasıdır.

Türkiye’de katılım bankalarının sağladığı finansmanı sektörel bazda inceleyen çok az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Bu çalışmalar arasında yer alan Kandemir ve arkadaşları⁴⁴ tarafından yapılan çalışmada, katılım bankalarının özel sektöre sağladığı finansmanın ekonomik büyüme ve ihracat ile ilişkisi alt sektörler (gıda, sanayi, turizm vb.) özelinde incelenmiştir. 2007-2015 dönemine ait çeyreklik verilerle yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre, finansal kuruluşlara sağlanan finansman haricinde tüm sektörlerde sağlanan finansmanlardan ekonomik büyüme ve ihracata doğru pozitif bir ilişki vardır. Çinko ve Balcı⁴⁵ ise geleneksel bankaların, katılım bankalarının, katılım ve yatırım bankalarının GSYİH’ye etkisini tarım, sanayi ve hizmet sektörleri itibarıyla ayrı ayrı incelemiştir. 2009-2019 dönemi çeyreklik verileri kullanılarak yapılan eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre, geleneksel bankalardan kamu bankalarının üç sektöre de sunduğu krediler ile GSYİH arasında pozitif bir ilişki varken yerli ve yabancı bankalar ile katılım ve yatırım bankalarının sadece sanayi sektörüne sunduğu krediler ile GSYİH arasında pozitif bir ilişki vardır. Katılım bankacılığının sağladığı finansmanlarda ise üç sektörde de GSYİH ile pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak şimdiye kadar, Türkiye’de katılım bankalarının sağladığı finansmanı kamu sektörü, özel sektör ve mali kuruluşlar özelinde ayrıştırarak ekonomik büyüme ile ilişkilendiren herhangi bir çalışma bulunamamıştır.

2. VERİ VE MODEL

Katılım bankalarının sağladığı finansmanların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışma, katılım finansmanlarını sektörel bazda ayrıştırarak hangi sektörün ekonomik büyüme üzerinde daha etkili olduğunu tespit etmesi bakımından ilgili literatürden ayrılmaktadır. Türkiye örneğine uygulanan çalışmada kullanılan verilerin tamamı TCMB’den temin edilmiş olup 2007-2022 yılları arası çeyreklik verileri kapsamaktadır. Çalışma kapsamında oluşturulan model, denklem 1’de sunulmuştur.

$$büyüme_t = \alpha_0 + \alpha_1 \ln r_{\text{özel}_t} + \alpha_2 \ln r_{\text{kamu}_t} + \alpha_3 \ln r_{\text{mali}_t} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Çalışma, katılım bankalarının sağladığı finansmanların sektörel bazda ekonomik büyümeye etkisine odaklandığından, ekonomik büyüme değişkeni bağımlı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Bağımsız değişkenlerden ilki katılım bankaları tarafından özel sektöre sağlanan finansmanların toplamıdır. Özel sektöre sağlanan finansmanlar ($\ln r_{\text{özel}}$) olarak tanımlanan bu değişken; mali olmayan şirketlere, bireysel işletmelere, hane halklarına hizmet veren kâr amacı olmayan kuruluşlara sağlanan finansmanlarla hane halklarına sağlanan tüketici, konut, taşıt, ihtiyaç ve diğer finansmanlar ile bireysel kredi kartları toplamından oluşur. Bağımsız değişkenlerden ikincisi katılım bankaları tarafından kamu sektörüne sağlanan ($\ln r_{\text{kamu}}$) finansmanlardır. Kamu sektörü finansmanları olarak tanımlanan bu değişken; katılım bankaları tarafından yerel yönetimlere ve mali olmayan kamu girişimlerine sağlanan finansmanları kapsar. Modele dahil edilen son bağımsız değişken ise katılım bankaları tarafından mali kuruluşlara ($\ln r_{\text{mali}}$) sağlanan finansmanlar toplamından oluşur.

⁴³ Murat Bozkurt vd. "Katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye üzerine bir inceleme." *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 6/1 (2020), 95.

⁴⁴ Tuğrul Kandemir vd. "Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği." *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/2 (2018), 19.

⁴⁵ Levent Çinko - Ahmet Balcı. "Bankaların Kredi Büyümesinin GSYİH'ye Olan Etkisinin Sektör Bazlı İncelenmesi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz." *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2022), 16.

Mali kuruluşlar değişkeni bankalara, banka dışı mali kuruluşlara, sigorta şirketleri ve özel emeklilik fonlarına, mali araçlara, finansal kiralama şirketlerine, tüketici finansman şirketlerine, diğer mali araçlar ve mali yardımcılarına sağlanan finansmanların toplamından oluşur.

Zaman serisi analizlerinde, çalışmanın teorik altyapısına uygun olarak bağımsız değişken(ler)in beklenen işaret değerlerinin ne olacağına sıklıkla yer verilmektedir. Bu yöntemi tercih eden çalışmalara Jalil ve Mahmud,⁴⁶ Narayan ve Smyth⁴⁷ ile Akçay'ın⁴⁸ çalışmaları örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada bağımsız değişkenlerin tamamının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerinin olması diğer bir ifadeyle bağımsız değişkenlerin katsayı işaretlerinin pozitif olması beklenmektedir. Modelde yer alan tüm bağımsız değişkenler tüketici fiyat endeksi (TÜFE) yardımıyla reelleştirilmiştir. Analiz sonuçlarını yüzdesel olarak yorumlayabilmek ve verilerin uç değerlerini birbirine yakınsamak amacıyla bağımsız değişkenlerin tamamı logaritmik formda analize dahil edilmiştir. Bağımlı değişken olan ekonomik büyüme değişkeni ise yüzdesel olduğu için logaritması alınmamıştır. Son olarak verilerin çeyreklik olmasından dolayı olası mevsimsel etkilerden arındırmak amacıyla STL (Seasonal and Trend decomposition using Loess) ayrıştırma yönteminden yararlanılmıştır. Standardize edilmiş bu serilerle ilk olarak değişkenlerin betimleyici istatistik değerleri hesaplanmış ve Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Betimleyici İstatistikler

	büyüme	İnrözel	İnrkamu	İnr mali
Ortalama	4.918924	16.94616	10.46791	11.43766
Medyan	5.322217	17.06822	10.58172	10.84756
Maksimum	22.23547	17.71185	14.47554	14.70001
Minimum	-14.73400	15.86800	4.907805	4.686760
Std. hata.	5.519813	0.483115	2.699250	2.587498
Çarpıklık	-0.815285	-0.500428	-0.292222	-0.662239
Basıklık	6.195803	2.488213	1.972398	2.763841
Jarque-Bera	33.78878	3.317055	3.668540	4.751286
Olasılık	0.000000	0.190419	0.159730	0.092955
Gözlem	63	63	63	63

Tablo 1'e göre en yüksek ve en düşük değerler açısından farkın en fazla olduğu ve standart sapmanın da en yüksek olduğu değişken ekonomik büyüme değişkendir. Ekonomik büyüme değişkeninin çarpıklık (Skewness) değerinin negatif olması serinin sola çarpık olduğuna işaret ederken basıklık (Kurtosis) değerinin çok yüksek (üçten büyük) olması serinin normal dağılımdan daha sivri olduğunu göstermektedir. Son olarak "Jarque-Bera" test istatistik değerinin olasılık değeri dikkate alındığında ekonomik büyüme değişkeninin normal dağılıma uygun olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlarda, ekonomik büyüme değişkeninin yüzdesel bir büyüklük olmasından dolayı logaritmasının alınmamasının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 1, bağımsız değişkenler açısından incelendiğinde tüm değişkenlerin ortalama ve medyan değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Çarpıklık değeri açısından bağımsız değişkenlerin tamamı sola çarpıktır. Ayrıca basıklık (Kurtosis) değerleri bakımından tüm bağımsız değişkenler üçe yakın olmakla birlikte üçün altındadır. Bu sonuç bağımsız değişkenlerin tamamının normal dağılıma göre daha basık olduğunu ve daha geniş bir alana

⁴⁶ Abdul Jalil - Syed F. Mahmud. "Environment Kuznets curve for CO2 emissions: a cointegration analysis for China." *Energy policy* 37/12 (2009), 5167.

⁴⁷ Paresh Kumar Narayan - Russell Smyth. "The residential demand for electricity in Australia: an application of the bounds testing approach to cointegration." *Energy policy* 33/4 (2005), 467.

⁴⁸ Akçay, Selçuk. "Corruption and human development" *Cato J.* 26 (2006), 29.

yayıldığını gösterir. Son olarak bağımsız değişkenlerin tamamı için “Jarque-Bera” test istatistik değerlerinin olasılık değeri dikkate alındığında normal dağılıma uygun olduğu söylenebilir.

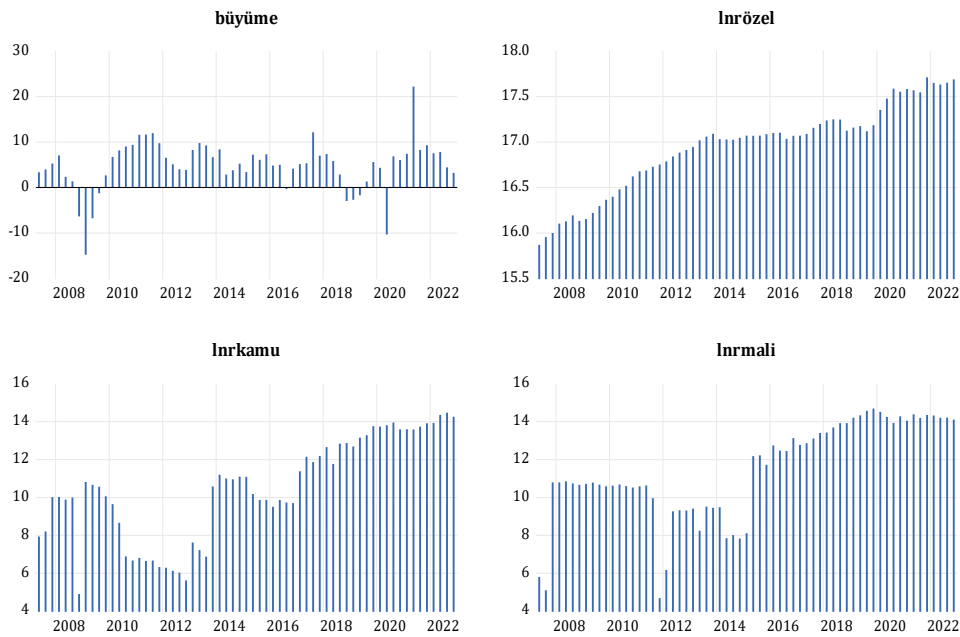
Korelasyon matrisi modelde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkilerin yönü ve gücü hakkında fikir verir. Ayrıca bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) sorunu olup olmadığı hakkında da bilgi sunar. Aşağıda Tablo 2’de yer alan korelasyon matrisi sonuçları incelendiğinde bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı görülmektedir. Ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olmasını beklenen katılım bankalarınca kamuya sağlanan finansmanlar ile mali kurumlara sağlanan finansmanların katsayı değerleri sıfıra çok yakın olmakla birlikte negatiftir. Bununla birlikte özel sektöre sağlanan finansmanların ekonomik büyüme üzerine olan etkileri pozitifdir.

Tablo 2. Korelasyon Matrisi

	büyüme	lnrözel	lnrkamu	lnrmali
büyüme	1.000000			
lnrözel	0.267330	1.000000		
lnrkamu	-0.107513	0.635189	1.000000	
lnrmali	-0.047600	0.622294	0.738822	1.000000

Modelde kullanılan değişkenlere ilişkin grafiklerin gösterildiği Şekil 2 incelendiğinde bağımlı değişken olan ekonomik büyüme değişkenindeki oynaklığın belirgin olduğu söylenebilir. Katılım bankalarınca özel sektöre sağlanan finansmanlar istikrarlı bir artış eğilimindedir. Bu değişkenin artma eğiliminde olması durağan olmadığı izlenimini uyandırmaktadır. Grafiklerden katılım bankalarınca kamu sektörüne sağlanan finansmanların 2007 yılı ikinci çeyrek itibarıyla başladığı en belirgin azalışın 2008 yılı dördüncü çeyrek itibarıyla olduğu görülmektedir. Ekonomik büyümede meydana gelen en belirgin azalışın 2009 yılı ilk çeyreğinde yaşanması, 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin büyümeden önce kamu sektörünün finansmanına yansıdığını göstermektedir. Ancak ekonomik büyümede meydana gelen en büyük ikinci azalmanın yaşandığı 2020 yılı ikinci çeyreğinde, kamu sektörüne sağlanan finansmanlarda belirgin bir değişiklik yaşanmamıştır.

Şekil 2. Değişkenlere İlişkin Grafikler

3. YÖNTEM

ARDL yöntemi farklı durağanlık seviyelerine sahip olan değişkenlerin durağan bir bileşimini tespit etmeye yarar. Geleneksel eşbütünleşme testlerinin aksine ARDL yönteminde tüm değişkenlerin aynı derecede entegre olma şartı aranmaz. Bu yöntem bağımlı değişkenin $I(1)$, bağımsız değişkenlerin $I(0)$ ya da $I(1)$ olması durumunda etkin sonuçlar sunar. Ancak bağımlı değişkenin $I(0)$, bağımsız değişkenlerin ise $I(0)$ ya da $I(1)$ olduğu durumlarda A-ARDL yönteminin tercih edilmesi uygun olacaktır. Ancak her durumda değişkenler arasında $I(2)$ olmamalıdır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin mevcut ve geçmiş dönemli verileri arasındaki dinamik etkileşimlerin modellenmesine yardımcı olan ARDL yöntemi, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin anlaşılmasına katkı sağlar. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan ARDL modeli denklem 2’de sunulmuştur.

$$\begin{aligned} \Delta \text{büyüme}_t = & \vartheta_0 + \vartheta_1 \text{dum}_{2009Q1} + \vartheta_2 \text{dum}_{2020Q2} + \sum_{i=1}^{a=4} \vartheta_{3i} \Delta \text{büyüme}_{t-i} + \sum_{j=0}^{b=1} \vartheta_{4j} \Delta \text{lnrözel}_{t-j} \\ & + \sum_{k=0}^{c=0} \vartheta_{5k} \Delta \text{lnrkamu}_{t-k} + \sum_{l=0}^{d=0} \vartheta_{6l} \Delta \text{lnrmali}_{t-l} + \theta_1 \text{büyüme}_{t-1} \\ & + \theta_2 \text{lnrözel}_{t-1} + \theta_3 \text{lnrkamu}_{t-1} + \theta_4 \text{lnrmali}_{t-1} + \sigma_t \end{aligned} \quad (2)$$

Yukarıda denklem 2’de yer alan “ Δ ” fark operatörünü, değişkenlerin başındaki “ \lnr ” değişkenlerin reelleştirildiğini ve doğal logaritmalarının alındığını, “ σ_t ” hata terimini, “ a, b, c, d ” gecikme uzunluklarını, “ ϑ_0 ” sabit terimi, “ dum ” kukla değişkeni, “ $\vartheta_3, \vartheta_4, \vartheta_5, \vartheta_6$ ” kısa dönemli katsayıları, “ $\theta_1, \theta_2, \theta_3, \theta_4$ ” uzun dönemli katsayıları ifade etmektedir.

Eşbütünleşmenin sınanmasında F_{OVERALL} , t_{DV} ve F_{IDV} sınır testlerinden yararlanılmaktadır. Modelde yer alan tüm değişkenlerin (bağımlı ve bağımsız değişkenlerin) gecikmeli değerlerini göz önünde bulunduran F_{OVERALL} testinin hipotezleri: $H_0 = \theta_1 \dots \theta_4 = 0$ ve $H_A = \theta_1 \dots \theta_4 \neq 0$ şeklindedir. F_{OVERALL} testinin test istatistik değerleri, Narayan⁴⁹ tarafından hesaplanan alt ve üst sınır kritik değeriyle karşılaştırılmaktadır.

Eşbütünleşmenin sınanmasında ikinci bir test olarak kullanılacak olan ve sadece bağımlı değişkenin gecikmeli değerini göz önünde bulunduran t_{DV} testinin hipotezleri: $H_0 = \theta_1 = 0$ ve $H_A = \theta_1 \neq 0$ şeklindedir. Bu testin test istatistik değerleri Pesaran ve arkadaşları⁵⁰ tarafından hesaplanan alt ve üst sınır kritik değeriyle karşılaştırılmaktadır.

Birim kök testleri açısından çelişkili sonuçlar elde edildiği ya da bağımlı değişkenin $I(0)$ olduğu durumlarda da ARDL yönteminin uygulanmasına imkân sunan McNown ve arkadaşları⁵¹ tarafından “bootstrap” ARDL olarak isimlendirilen; Sam ve arkadaşlarının⁵² ise “augmented” ARDL prosedürü olarak isimlendirdiği yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu araştırmacılar, eşbütünleşmeye karar vermede daha belirgin sonuçlar sunan ve sadece bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerini göz önünde bulunduran F_{IDV} isimli üçüncü bir test önermişlerdir. Bu testin boş ve alternatif hipotezleri şu şekildedir: $H_0 = \theta_2 \dots \theta_4 = 0$ ve $H_A = \theta_2 \dots \theta_4 \neq 0$ şeklindedir. Bu hipotezlerin F_{OVERALL} testinden farklı olarak bağımlı değişkeni dikkate almadığı gözden kaçmamalıdır. Eşbütünleşme ilişkilerinin varlığının ve uzun dönemli katsayıların tahmin edilmesinin ardından ECM-hata düzeltme modeli aşağıda denklem 3’te ifade edilmiştir.

⁴⁹ Paresh Kumar Narayan, "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests." *Applied Economics* 37/17 (2005), 1987-1990.

⁵⁰ M. Hashem Pesaran vd. "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships." *Journal of Applied Econometrics* 16/3 (2001), 300-304.

⁵¹ Robert McNown vd. "Bootstrapping the Autoregressive Distributed Lag Test for Cointegration." *Applied Economics* 50/13 (2018), 1509.

⁵² Sam vd. "An Augmented Autoregressive Distributed Lag Bounds Test for Cointegration." 130.

$$\Delta \text{büyüme}_t = \vartheta_0 + \vartheta_1 \text{dum}_{2009Q1} + \vartheta_2 \text{dum}_{2020Q2} + \sum_{i=1}^{a=4} \omega_{3i} \Delta \text{büyüme}_{t-i} + \sum_{j=0}^{b=1} \omega_{4j} \Delta \text{lnrözel}_{t-j} + \sum_{k=0}^{c=0} \omega_{5k} \Delta \text{lnrkamu}_{t-k} + \sum_{l=0}^{d=0} \omega_{6l} \Delta \text{lnrmali}_{t-l} + \vartheta_3 \text{ECT}_{t-1} + \sigma_t \quad (3)$$

4. BULGULAR

Ekonomik değişkenlere ilişkin zaman serileri, doğası gereği genellikle durağanlıktan yoksundurlar. Durağan olmayan seriler ile yapılan analizler ise yanıltıcı sonuçlara sebebiyet verecektir. Ekonometrik analizlerde kullanılan değişkenler arasında anlamlı ilişkiler tespit edebilmek için değişkenlerin bünyelerinde güçlü bir trend taşımaması istenir. Diğer bir deyişle analiz edilen değişkenlerin sabit bir ortalama etrafında dalgalanma eğiliminde olması arzu edilir. Ancak zaman serileri bünyelerinde belirgin bir trend içeriyorsa değişkenler arasında çıkan ilişkinin sahte olma olasılığı yüksektir. Dolayısıyla değişkenler arasındaki ilişkilerin gerçek bir ilişkiyi mi ya da sahte bir ilişkiyi mi yansıttığı zaman serilerinin durağan olup olmamasıyla yakından ilişkilidir. Bu sebeple değişkenlerin belirgin bir trend sergilememesi ve birim kök içermemesi analizler açısından hayati önem taşır. Değişkenlere ilişkin durağanlık özelliklerinin tespitinde öncelikle geleneksel birim kök testlerinden olan Augmented-Dickey-Fuller (ADF)⁵³ ve Phillips-Perron (PP)⁵⁴ testleri uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur. Her iki testin ortak sonucundan bağımlı değişken olan ekonomik büyüme değişkeninin I(0), bağımsız değişkenlerin ise I(1) olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçların yukarıda Şekil 2’ye ilişkin yapılan açıklamaların paralelinde olduğu söylenebilir.

Tablo 3. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Düzeyde	PP			
	büyüme	lnrözel	lnrkamu	lnrmali
C	-3.9887***	-1.9990	-1.3818	-2.4844
C&T	-3.9822**	-2.3374	-2.9482	-3.2873*
No C&T	-2.7204***	3.8602	0.5275	0.6423
ADF				
C	-3.9278***	-2.0721	-1.6893	-2.5000
C&T	-3.9210**	-2.2738	-2.6133	-3.2480*
No C&T	-2.2068**	4.3594	0.2123	0.2866
Birinci Farklarda	PP			
	$\Delta(\text{büyüme})$	$\Delta(\text{lnrözel})$	$\Delta(\text{lnrkamu})$	$\Delta(\text{lnrmali})$
C	-	-6.5931***	-10.6773***	-8.4854***
C&T	-	-6.6688***	-10.6098***	-8.4430***
No C&T	-	-5.4793***	-10.5964***	-8.3838***
ADF				
C	-	-6.5984***	-10.6075***	-8.0041***
C&T	-	-6.6688***	-10.5354***	-7.8681***
No C&T	-	-5.4342***	-4.9127***	-8.0464***
Karar	I(0)	I(1)	I(1)	I(1)

Not: C: Sabitli; C&T: Sabitli ve trendli; No C&T: Sabitsiz ve trendsiz anlamına gelir. *** %1, ** %5, * %10 önem seviyesini gösterir.

⁵³ David A. Dickey - Wayne A. Fuller, "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root." Journal of the American Statistical Association 74/366a (1979), 427-430.

⁵⁴ Peter CB. Phillips - Pierre Perron. "Testing for a Unit Root in Time Series Regression." *Biometrika* 75/2 (1988), 337-344.

Geleneksel ADF ve PP birim kök testleri doğası gereği yapısal kırılmaları dikkate almaz. Yapısal kırılmaları dikkate almaksızın yapılan birim kök sınamaları ise yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Bu yüzden değişkenlere ilişkin yapısal kırılmaları içsel olarak dikkate alan Lee-Strazicich-(LS)⁵⁵ birim kök testi uygulanmış ve sonuçlar aşağıda Tablo 4'te sunulmuştur. LS birim kök testi sonuçlarıyla geleneksel birim kök testi sonuçları örtüşmektedir.

Tablo 4. LS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzeyde			Birinci Farklarda			Karar
	Lag	Kırılma Dönemi	t-istatistik	Lag	Kırılma Dönemi	t-istatistik	
büyüme	3	2020Q1	-5.729165***	-	-	-	I(0)
Inrözel	1	2014Q2	-2.932317	3	2019Q1	-5.425550***	I(1)
Inrkamu	1	2012Q4	-3.787133	0	2010Q2	-11.34887***	I(1)
Inrmali	0	2011Q4	-3.971228*	1	2014Q1	-8.392873***	I(0)/I(1)

Not: *** %1 önem seviyesini; Lag: Gecikme Uzunluğunu gösterir.

Değişkenlerin farklı seviyelerde durağan olmaları ve aralarında ikinci seviyede durağan olan herhangi bir değişken olmaması sebebiyle ARDL prosedürü işletilebilir. Ancak bağımlı değişkenin I(0) olması klasik ARDL prosedürünün işletilmesi durumunda dejenere vaka sorunlarına neden olacağından A-ARDL prosedürünün işletilmesi uygundur. Bu yöntemin uygulanmasında öncelikle optimum gecikme uzunluklarının tespit edilmesi gerekir. Çalışmada kullanılan veriler çeyreklik olduğu için maksimum gecikme uzunluğu dört olarak belirlenmiş ve SIC'e (Schwarz Bilgi Kriteri) göre kurulan model için en uygun gecikme uzunluğunun (4, 1, 0, 0) olduğuna karar verilmiştir.

Eşbütünleşme ilişkilerinin tespitine yönelik testlerden elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur. Buna göre hem bağımlı hem de bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerini dikkate alan $F_{OVERALL}$ testinin istatistik değeri 17.61 olarak bulunmuştur. Bu test değeri Narayan⁵⁶ tarafından hesaplanan üst sınır kritik değeri olan 6.19'dan büyük olduğundan %1 önem seviyesinde değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Yalnızca bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini dikkate alan t_{DV} testinin istatistik değeri ise -8.12 olarak bulunmuştur. Bu test değeri Pesaran ve arkadaşları⁵⁷ tarafından hesaplanan -4.37 kritik değerinden mutlak değer olarak büyük olduğundan %1 önem seviyesinde değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Yalnızca bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerini dikkate alan F_{DV} testinin istatistik değeri ise 4.97 olarak bulunmuştur. Bu test değeri Sam ve arkadaşlarının⁵⁸ hesapladığı kritik değerlerle karşılaştırıldığında %1 önem seviyesinde eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

⁵⁵ Junsoo Lee - Mark C. Strazicich. "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks." *Review of Economics and Statistics* 85/4 (2003), 1082-1084.

⁵⁶ Narayan, "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests." 1988.

⁵⁷ Pesaran vd. "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships." 303.

⁵⁸ Sam vd. "An Augmented Autoregressive Distributed Lag Bounds Test for Cointegration." 133-135.

Tablo 5. A-ARDL Eşbütünleşme Sonuçları

f (büyüme İnrkamu, İnr mali, İnrözel) ARDL (4, 1, 0, 0) k:3 m:4 n=59	Test İstatistiği		Sonuç				
	<i>F</i> OVERALL	17.61***					
	<i>t</i> DV	-8.12***					
		<i>F</i> IDV	4,97***	Eşbütünleşik			
Tablo CVs	1%	5%	10%				
Testler	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	
<i>F</i> OVERALL	4.75	6.19	3.42	4.62	2.84	3.92	n=60
<i>t</i> DV	-3.43	-4.37	-2.86	-3.78	-2.57	-3.46	-
<i>F</i> IDV	4.24	6.83	2.78	4.88	2.19	3.99	n=60

Not: *** %1 önem seviyesini; k: bağımsız değişken sayısını; m: gecikme uzunluğunu; n: gözlem sayısını gösterir. Tahminler case #III'e göre yapılmıştır.

Eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesinin ardından kısa ve uzun dönem tahminleriyle tanısal test sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur. Uzun dönemde katılım bankaları tarafından özel sektöre sağlanan finansmanlar, ekonomik büyümeyi olumlu etkilemiştir. Özel sektör finansman değişkeninin katsayısı 6.79 olup %1 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Yani, katılım bankalarınca özel sektöre sağlanan finansmanların %1 artması ekonomik büyümeyi %6.79 artıracaktır.

Öte yandan katılım bankalarının kamu sektörüne sağladıkları finansmanların ise ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olmamıştır. Bu değişkenin katsayısı -0.70 olup %5 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Son olarak katılım bankalarının mali kuruluşlara sağladığı finansman değişkeninin katsayısının işareti de negatif olup istatistiki olarak anlamsızdır.

Tablo 6. ARDL Tahmin Sonuçları

a) Uzun dönem (Bağımlı değişken: büyüme)	Katsayılar	t-istatistik	Olasılık
İnrözel	6.794059***	4.840471	0.0000
İnrkamu	-0.698446**	-2.663793	0.0105
İnr mali	-0.211055	-0.807673	0.4233
b) Kısa dönem	Katsayılar	t-istatistik	Olasılık
C	-100.0369***	-8.613353	0.0000
$\Delta(\text{büyüme})_{t-1}$	0.299914***	2.814799	0.0071
$\Delta(\text{büyüme})_{t-2}$	0.457355***	4.693971	0.0000
$\Delta(\text{büyüme})_{t-3}$	0.475779***	5.462506	0.0000
$\Delta(\text{İnrkamu})$	0.180955	0.469921	0.6405
dum _{2009Q1}	-14.46330***	-3.874446	0.0003
dum _{2020Q2}	-19.07238***	-6.447740	0.0000
ECT _{t-1}	-0.996670***	-8.651388	0.0000
c) Tanısal testler	Test değeri	Olasılık	
Breusch-Godfrey Serial Corr. LM test χ^2_{sc}	0.796406	0.6715	

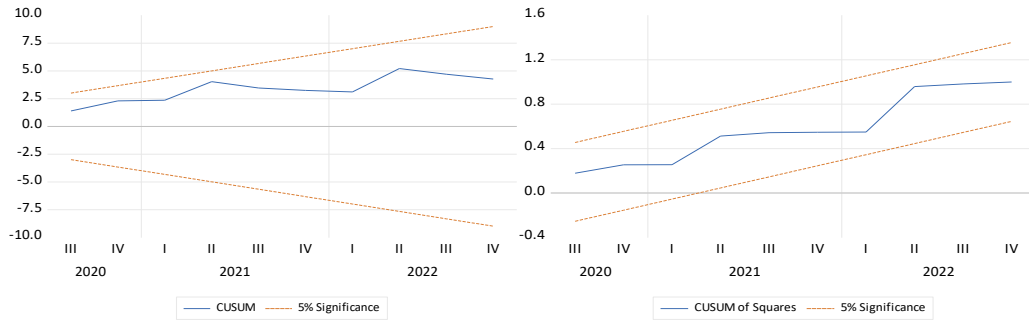
Ramsey RESET test χ^2_{FF}	0.820417	0.3651
Jarque-Bera Normality test χ^2_{NORM}	5.596229	0.0609
ARCH Heteroskedasticity test $\chi^2_{HET(ARCH)}$	0.403493	0.5253
Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity test $\chi^2_{HET(BPG)}$	5.968902	0.8179
CUSUM = Stabil	R ²	0.7261
CUSUM ² = Stabil	Adj-R ²	0.6885

Not: *** %1, ** %5, * %10 önem seviyesini gösterir.

Tablo 6, kısa dönemli katsayılar açısından yorumlanacak olursa ekonomik büyüme üzerinde kısa dönemde etkili olan değişken büyümenin kendi gecikmeli değerleridir. Ayrıca hata düzeltme teriminin katsayısı istatistiki olarak anlamlı ve negatif olup kısa dönemde ortaya çıkacak bir şokun etkisinin uzun dönemde ortadan kalkacağı anlamına gelir. Ayrıca gerek yapısal kırılmalı birim kök test sonuçları ve grafiklerin değerlendirilmesi gerekse de Türkiye'nin tecrübe ettiği yapısal kırılmalar göz önünde bulundurularak modele dahil edilen iki kukla değişkenin katsayısı negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır.

Tanımlayıcı test sonuçlarına göre oluşturulan modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olmayıp modelin fonksiyonel form yapısı da doğru bir şekilde tanımlanmıştır. Ayrıca model normal dağılıma da uygundur. Son olarak CUSUM grafikleri kurulan modelin istikrarlı, katsayıların da güvenilir olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. CUSUM ve CUSUM² Grafikleri

SONUÇ

Katılım bankalarının sağlamış oldukları finansmanların ekonomik büyüme üzerine olan etkilerini inceleyen bu çalışma, katılım finansmanı toplamına odaklanmak yerine hangi sektörün (kamu, mali ve özel) ekonomik büyüme üzerinde daha etkili olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda elde edilen önemli sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

i) Korelasyon matrisi sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ile pozitif korelasyon olması beklenen kamu ve mali kuruluşlara sağlanan finansmanların katsayıları sıfıra oldukça yakın olmakla birlikte negatiftir. Öte yandan, özel sektör finansmanları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir korelasyon vardır. Ayrıca zaman serisi analizlerinin önemli bir varsayımı olan bağımsız değişkenler arasında herhangi bir çoklu doğrusal bağlantı olmadığı doğrulanmıştır.

ii) Uygulanan eşbütünlük testlerinin ortak sonucu %1 önem seviyesinde değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisi vardır. Bu sonuç değişkenlerin uzun dönemde beraber hareket ettiklerini daha teknik bir ifadeyle doğrusal bileşimlerinin denge noktasına yakınsandığını gösterir. Elde edilen bu bulgu Koçak'ın⁵⁹ ve Emek'in⁶⁰ çalışmalarını destekler nitelikte iken

⁵⁹ Koçak, "İslami finans ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama." 85-86.

⁶⁰ Emek, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı Alanındaki Gelişmeler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin İncelenmesi: Toda-Yamamoto Yaklaşımı." 23-25.

Çakar ve arkadaşlarının⁶¹ çalışmasından ayrışır. Politika yapıcılar her ekonominin temel hedefleri arasında yer alan istikrarlı bir ekonomik büyüme hedefine ulaşmak istiyorsa özellikle katılım bankalarının özel sektöre sağladığı finansmanları dikkate almalıdır.

iii) Uzun dönemde katılım bankaları tarafından özel sektöre sağlanan finansmanlar ekonomik büyümeyi olumlu etkilemiştir. Bu sonuç, katılım bankalarının hane halkları ve firmalara sağladıkları finansman sürecinde seçici davrandıklarını gösterir. Dolayısıyla bu bankaların topladıkları fonları ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilecek alanlara yönlendirdiğine işaret eder. Ulaşılan bu sonuç, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair Schumpeter⁶² ile başlayıp Goldsmith’in⁶³ ve McKinnon’un⁶⁴ çalışmalarıyla devam eden literatüre katkı sağlar. Katılım bankalarının özel sektöre sağladığı finansman ile ekonomik büyüme arasında tespit edilen pozitif ilişki, Kassim’ın,⁶⁵ Mohd. Yusof ve Bahlous’un,⁶⁶ Abduh ve Omar’ın⁶⁷ elde ettiği bulguları destekler niteliktedir. Ayrıca elde edilen bu bulgu, Türkiye örneğinde katılım bankalarının sağladığı finansmanla GSYİH arasında herhangi bir ilişki tespit edemeyen Çonkar ve arkadaşlarının⁶⁸ elde ettiği bulgulardan ayrışırken söz konusu iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulan Işık⁶⁹ ile Kandemir ve arkadaşlarının⁷⁰ elde ettiği bulgularla örtüşür.

iv) Öte yandan, katılım bankaları aracılığıyla kamu sektörüne sunulan finansmanın ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olmadığı gözlemlenmektedir. Ancak, durum tam olarak böyle olmayabilir. Veriler incelendiğinde kamu kesiminin katılım bankalarınca sunulan fonlara olan talebi özel sektöre göre daha az arttığından özel sektörün kullanabileceği fon miktarının artmasına sebep olmuş olabilir. Bu durum literatürde “dışlama” (Crowding-out) etkisinin tersi olarak tanımlanan “yer açma” (Crowding-in) etkisiyle oldukça benzerlik göstermektedir. Ayrıca katılım bankaları tarafından yerel yönetimlere ve mali olmayan kamu girişimlerine sağlanan kaynaklar, genellikle özel sektörün kâr elde etmekte zorlandığı kamu hizmetlerinin finansmanı için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu kaynakların olumlu etkilerinin daha belirgin hale gelmesi daha uzun bir zaman dilimini gerektirebilir.

v) Kısa dönemde büyüme üzerinde en etkili olan değişken, ekonomik büyümenin kendi gecikmeli değerleridir. Kukla değişkenlerin katsayılarının negatif ve istatistiksel olarak da anlamlı olması 2008 küresel ekonomik krizinin ve Türkiye’de 2020 yılının ilk çeyreğinde ortaya çıkan pandeminin ekonomik büyüme üzerine olan olumsuz etkilerini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak oluşturulan model çerçevesinde Katılım Bankalarının sağladığı finansmanlar arasında ekonomik büyüme üzerinde en etkili olan finansman özel sektöre sağlanan finansmanlardır. Katılım bankalarının özel kesime verdiği finansmanların büyük bir kısmı konut ve taşıt finansmanından oluşmaktadır. Katılım bankaları, geleneksel bankalardan farklı olarak faizsiz bir finansman modeli benimserler. Bu faizsiz ve varlık tabanlı finansman modeli, dini hassasiyeti olan toplum kesimlerini finans sektörünün içerisine dahil ederek konut ve araç gibi varlık edinimini kolaylaştırır. Katılım bankaları geleneksel bankalarla çalışmayan bu kesimlere finansal hizmetler sunarak ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Dolayısıyla ekonomik aktivitelerdeki etkinliğin artırılması adına katılım bankalarınca özel sektöre sağlanan finansmanların teşvik edilmesi önerilebilir. Finans piyasalarının etkinliğinin

⁶¹ Çakar vd. "Türkiye’de Geleneksel ve Katılım Bankalarının Toplam Kredi Hacimleriyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi." 87.

⁶² Schumpeter, *The Theory of Economic Development*, 49.

⁶³ Goldsmith, *Financial Structure and Development*, 8.

⁶⁴ McKinnon, *Money and Capital in Economic Development*, 177.

⁶⁵ Kassim. "Islamic Finance and Economic Growth: The Malaysian Experience." 75.

⁶⁶ Mohd. Yusof - Bahlous. "Islamic Banking and Economic Growth in GCC & East Asia Countries: A Panel Cointegration Analysis." 167.

⁶⁷ Muhamad Abduh - Mohd Azmi Omar. "Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience." 35.

⁶⁸ Çonkar vd. "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz." 1.

⁶⁹ Işık, "Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sinanması.", 75.

⁷⁰ Kandemir vd. "Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği." 19.

katılım bankacılığı özelinde simetrik bir yaklaşımla incelenmesi çalışmanın önemli bir sınırlılığını oluşturur. Bundan sonraki çalışmalar için konunun asimetrik yönü ihmal edilmeden ele alınması, kamu ve özel bankaları da kapsayacak şekilde genişletilmesi ve karşılaştırılması önerilebilir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhamad – Azmi Omar, Mohd. "Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 5/1 (2012), 35-47. <https://doi.org/10.1108/17538391211216811>
- Abduh, Muhamad vd. "A Study on Finance-Growth Nexus in Dual Financial System Countries: Evidence from Bahrain." *World Applied Sciences Journal* 20/8 (2012), 1166-1174. <https://doi.org/10.5829/idosi.wasj.2012.20.08.2027>
- Agbetsiafa, Douglas. "The Finance Growth Nexus: Evidence from Sub-Saharan Africa." *Savings and Development* 28/3 (2004), 271-288.
- Akçay, Selçuk. "Corruption and human development." *Cato J.*, 26, 29-48.
- Ang, James B. "A survey of Recent Developments in the Literature of Finance and Growth." *Journal of Economic Surveys* 22/3 (2008), 536-576. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6419.2007.00542.x>
- Atici, Gonca. "Islamic (participation) banking and economic growth: Empirical focus on Turkey." *Social Science Research Network (SSRN)* (2019), 1354-1364. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2018.811.1354.136>
- Atindéhou, Roger B. vd. "Financial Intermediation and Economic Growth: Evidence from Western Africa." *Applied Financial Economics* 15/11 (2005), 777-790. <https://doi.org/10.1080/09603100500108030>
- Barajas, Adolfo vd. "The Finance and Growth Nexus Re-examined: Are There Cross-Region Differences." *Unpublished* (Washington: International Monetary Fund, 2010).
- Bektaş, Selahattin – Baykuş, Oğün. "Seçilmiş Sektörel Krediler ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7/10 (2020), 244-258.
- Bhanumurthy, N. R. – Singh, Prakash. "Financial Sector Development and Economic Growth in Indian States." *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies* 6/1 (2013), 47-63. <https://doi.org/10.1504/IJEPEE.2013.054472>
- Bozik, Muhammet Sait. "Impact of participation and conventional banks on economic growth: Case of Turkey." *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi (İKTİSAD)* 5/11 (2020), 69-85. <https://doi.org/10.25204/iktisad.618930>
- Bozkurt, Murat vd. "Katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye üzerine bir inceleme." *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 6/1 (2020), 95-114. <https://doi.org/10.25272/ijisef.637258>

- Çakar, Recep vd. "Türkiye’de Geleneksel ve Katılım Bankalarının Toplam Kredi Hacimleriyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkisi." *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 4/1 (2018), 69-95.
- Çinko, Levent – Balcı, Ahmet. "Bankaların Kredi Büyümesinin GSYİH'ye Olan Etkisinin Sektör Bazlı İncelenmesi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz." *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2022), 16-33. <https://doi.org/10.38009/ekimad.1066835>
- Çonkar, M. Kemalettin vd. "Mevduat ve Katılım Bankaları Kredilerinin Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Ekonometrik Bir Analiz." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 20/1 (2018), 1-11. <https://doi.org/10.5578/jeas.61920>
- De Gregorio, Jose - Guidotti, Pablo E. "Financial Development and Economic Growth." *World Development* 23/3 (1995), 433-448. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(94\)00132-I](https://doi.org/10.1016/0305-750X(94)00132-I)
- Dickey, David A. – Fuller, Wayne A., "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root." *Journal of the American Statistical Association* 74/366a (1979), 427-431. <https://doi.org/10.1080/01621459.1979.10482531>
- Emek, Ömer Fazıl. "Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanındaki Gelişmeler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin İncelenmesi: Toda-Yamamoto Yaklaşımı." *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/3 (2021), 1-28. <https://doi.org/10.14395/hid.931233>
- Furqani, Hafas – Mulyany, Ratna. "Islamic Banking and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia." *Journal of Economic Cooperation & Development* 30/2 (2009), 59-74.
- Ghirmay, Teame. "Financial Development and Economic Growth in Sub-Saharan African Countries: Evidence from Time Series Analysis." *African Development Review* 16/3 (2004), 415-432. <https://doi.org/10.1111/j.1017-6772.2004.00098.x>
- Goaied, Mohamed - Sassi, Seifallah. "Financial Development and Economic Growth in the MENA Region: What about Islamic Banking Development." *Institut des Hautes Etudes Commerciales, Carthage* (2010), 1-23.
- Goldsmith, Raymond William. *Financial Structure and Development*. (New Haven, CT: Yale University Press, 1969).
- Guru, Biplab Kumar – Yadav, Inder Sekhar. "Financial Development and Economic Growth: Panel Evidence from BRICS." *Journal of Economics, Finance and Administrative Science* 24/47 (2019), 113-126. <https://doi.org/10.1108/JEFAS-12-2017-0125>
- Hachicha, Nejb - Ben Amar, Amine. "Does Islamic Bank Financing Contribute to Economic Growth? The Malaysian Case." *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* 8/3 (2015), 349-368. <https://doi.org/10.1108/IMEFM-07-2014-0063>
- İşık, Nalan. "Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Sınanması." *Bankacılar* 25/91 (2014), 75-85.
- Jalil, Abdul – Mahmud, Syed F. "Environment Kuznets curve for CO2 emissions: a cointegration analysis for China." *Energy policy* 37/12 (2009), 5167-5172. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.07.044>
- Jobarteh, Mustapha – Ergeç, Etem Hakan. "Islamic finance development and economic growth: Empirical evidence from Turkey." *Turkish Journal of Islamic Economics* 4/1 (2017), 31-47. <http://dx.doi.org/10.15238/tujise.2017.4.1.31-47>
- Jung, Woo S. "Financial Development and Economic Growth: International Evidence." *Economic Development and Cultural Change* 34/2 (1986), 333-346. <https://doi.org/10.1086/451531>
- Kalayci, Salih – Tekin, Behic Efe. "Interactions between economic growth, FDI and Islamic banking development in Turkey." *International Journal of Business and Management* 11/8 (2016), 230-240. <http://dx.doi.org/10.5539/ijbm.v11n8p230>
- Kandemir, Tuğrul vd. "Sektörel Krediler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği." *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/2 (2018), 19-30.

- Kassim, Salina. "Islamic Finance and Economic Growth: The Malaysian Experience." *Global Finance Journal* 30 (2016), 66-76. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2015.11.007>
- King, Robert G. - Levine, Ross. "Finance and Growth: Schumpeter might be Right." *The Quarterly Journal of Economics* 108/3 (1993), 717-737. <https://doi.org/10.2307/2118406>
- Koçak, Emrah. "İslami finans ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine ekonometrik bir uygulama." *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 51 (2018), 67-91. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.440612>
- Lee, Junsoo - Strazicich, Mark C. "Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks." *Review of Economics and Statistics* 85/4 (2003), 1082-1089. <https://doi.org/10.1162/003465303772815961>
- Leitao, Nuno Carlos. "Financial Development and Economic Growth: A Panel Data Approach." *Theoretical and Applied Economics* 17 (2010), 15-24.
- Luintel, Kul B. - Khan, Mosahid. "A Quantitative Reassessment of the Finance-Growth Nexus: Evidence from a Multivariate VAR." *Journal of Development Economics* 60/2 (1999), 381-405. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(99\)00045-0](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(99)00045-0)
- McKinnon, Ronald I. *Money and Capital in Economic Development*. (Washington, DC: Brookings Institution, 1973).
- McNown, Robert vd. "Bootstrapping the Autoregressive Distributed Lag Test for Cointegration." *Applied Economics* 50/13 (2018), 1509-1521. <https://doi.org/10.1080/00036846.2017.1366643>
- Menyah, Kojo vd. "Financial Development, Trade Openness and Economic Growth in African Countries: New Insights from a Panel Causality Approach." *Economic Modelling* 37 (2014), 386-394. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.11.044>
- Mohd. Yusof, Rosylin - Bahlous, Mejda. "Islamic Banking and Economic Growth in GCC & East Asia Countries: A Panel Cointegration Analysis." *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 4/2 (2013), 151-172.
- Narayan, Paresh Kumar. "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Tests." *Applied Economics* 37/17 (2005), 1979-1990. <https://doi.org/10.1080/00036840500278103>
- Narayan, Paresh Kumar - Smyth, Russell. "The residential demand for electricity in Australia: an application of the bounds testing approach to cointegration." *Energy policy* 33/4 (2005), 467-474.
- Quartey, Peter - Prah, Frank. "Financial Development and Economic Growth in Ghana: Is there a Causal Link?." *African Finance Journal* 10/1 (2008), 28-54.
- Pesaran, M. Hashem vd. "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships." *Journal of Applied Econometrics* 16/3 (2001), 289-326. <https://doi.org/10.1002/jae.616>
- Phillips, Peter CB. - Perron, Pierre. "Testing for a Unit Root in Time Series Regression." *Biometrika* 75/2 (1988), 335-346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- Sam, Chung Yan vd. "An Augmented Autoregressive Distributed Lag Bounds Test for Cointegration." *Economic Modelling* 80 (2019), 130-141. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.11.001>
- Schumpeter, Joseph. *The Theory of Economic Development*. (New York: Harvard University Press, 1934).
- Shaw, Edward Stone. *Financial Deepening in Economic Development*. (New York: Oxford University Press, 1973).
- Tabash, Mosab I. - Dhankar, Raj S.. "Islamic Banking and Economic Growth: An Empirical Evidence from Qatar." *Journal of Applied Economics and Business* 2/1 (2014), 51-67.
- Tajgardoon, Gholamreza vd.. "Islamic Banking and Economic Growth: Evidence from Asia." *Journal of Modern Accounting and Auditing* 9/4 (2013), 542-546.

- TCMB, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. “Elektronik Veri Dağıtım Sistemi”. Erişim 16 Eylül 2023. <https://evds2.tcmb.gov.tr/>
- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. “Bankacılık Temel Performans Göstergeleri”. Erişim 16 Eylül 2023. <https://veripetegi.tkbb.org.tr/>
- Wolde-Rufael, Yemane. "Re-examining the Financial Development and Economic Growth Nexus in Kenya." *Economic Modelling* 26/6 (2009), 1140-1146. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2009.05.002>
- Yazdan, Gudarzi Farahani – Sadr, Seyed Mohammad Hossein. "Analysis of Islamic Bank's Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia." *Journal of Economic Cooperation & Development* 33/4 (2012), 1-24.